

<https://doi.org/10.5817/LB2022-2-7>

Klaas Willems – Cristinel Munteanu (eds.):

Eugenio Coseriu. Past, Present and Future.

Berlin – Boston: De Gruyter. 2021. XIV + 391 s.

ISBN 978-3-11-071233-9

Na stránkách tohoto časopisu jsme již referovali o jedné sborníkové a jedné autorské publikaci, jejichž tvůrci se zabývali dílem Eugenia Coseria a dále je rozvíjeli (Boček 2018a, 2018b). V první z těchto našich zpráv jsme připomněli i péči o Coseriuův odkaz, spojenou s celou řadou aktivit. Dnes je k tomu možno dodat, že ruch kolem Coseriova díla se výrazně zvýšil vzhledem ke dvěma význačným výročím: loni uplynulo 100 let od Coseriova narození, letos je tomu již 20 let od jeho úmrtí. K stému výročí narození se konalo na různých místech množství akcí (konference, vzpomínková setkání apod.) a vyšlo k němu několik knižních publikací. Přehled obojího je možno nalézt na stránce <https://coseriu100.info/map-coseriu100/>, kde je vše zaneseno na rozcestníkové mapě; napočítali jsme 52 položek v Evropě a 5 v Jižní Americe. Jednou z publikací, které sem patří, je i sborník, který připravili k tisku Klaas Willems a Cristinel Munteanu.

Ještě před obsáhlou předmluvou editorů, návodně popisující, co je obsahem sborníku a jaké jsou mezi jednotlivými texty vazby (s. 1–44), jsou na začátku (s. VII–XIV) otištěny medailony přispěvatelů, a to poměrně o dost delší, než bývá zvykem. Je to sympatické i užitečné zároveň: čtenář si díky nim lépe uvědomí vnitřní i vnější zkušenostní zázemí, se kterým jednotliví autoři k napsání svých textů přistoupili. Méně obvyklé je rovněž to, že ačkoli má každý text vlastní seznam citované literatury, na konci publikace je připojen ještě svodný seznam všech ve sborníku citovaných prací (s. 345–378). Každá položka je tak v publikaci uvedena minimálně dvakrát; těchto více jak třicet stran navíc působí poněkud rozpačitě.

Osmnáct textů sborníku je rozmístěno do tří oddílů. Úvodní oddíl, věnovaný filozofii jazyka, obsahuje dva příspěvky. Jürgen Trabant (*The essence of language: on Coseriu's philosophy of language*, s. 47–61) nabízí celou řadu podnětných postřehů týkajících se Coseriova přístupu k filozofii jazyka (triadický charakter Coseriova myšlení inspirovaný Hegelem, diskuse nad Coseriovým vztahem k Wittgensteinovi, Heideggerovi a Chomskému, ale i – u Coseriových následovatelů pohříchu řídké – úvahy nad tím, co v Coseriově díle chybí). Zato příspěvek Any Agud (*Eugenio Coseriu's approach to language and linguistics: building a 'philosophically sustainable' linguistics*, s. 63–78) je jen zvláště nevyrovnanou směsicí zkratkovité kritiky strukturalismu, patetického obdivu k Mistrovi a opakování všeobecně známých principů Coseriovy teorie jazyka.

Druhý oddíl je tvořen třemi příspěvky k dějinám jazykovědy. Gerda Haßler (*Coseriu as a historiographer of linguistics in relation to his linguistic ideas*, s. 81–95) ukazuje souvislosti Coseriova zájmu o filozofii jazyka a o dějiny lingvistiky (Aristoteles, Locke, de Condillac, von Humboldt, de Saussure), jeho zohledňování předsaussurovských prací s prvky strukturního

---

Publikace vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

chápání jazyka (Thurot, von der Gabelentz, Heyse) a jeho konkrétní přínos k porozumění odkazu jednotlivých autorů (Hervás, de Saussure). Viggo Bank Jensen (*Coseriu's Hjelmslev*, s. 98–113) popisuje Coseriovu recepci Hjelmsleva a styčné i rozdílné body obou, zejména pokud jde o dichotomii forma : substance a o strukturní sémantiku. Podobně Lorenzo Cigana (*Coseriu and glossematics: an uncompleted dialogue*, s. 115–134) reflektuje podobnosti a odlišnosti v přístupu k jazykové změně u Coseria a Hjelmsleva, se zaměřením na pojmy účel/finalita, příznakovost a konotace. Oba právě zmíněné příspěvky patří k tomu nejlepšímu, co ve sborníku najdeme.

Ostatních třináct textů je zařazeno do třetího oddílu věnovaného „teorii a praxi integrální lingvistiky“. Mircea Borcilă (*Integral Linguistics as a cultural science*, s. 137–149) deklaruje, že Coseriuův lingvistický program představuje tak radikálně novou koncepci, že se jedná o koperníkovskou revoluci v lingvistice. Göran Sonesson (*Considerations on the subtle art of integrating linguistics (and/or semiotics)*, s. 151–164) sympaticky úvahovou formou rozebírá obsah samotného výrazu integrální lingvistika u Coseria (ve smyslu lingvistiky integrující různé pohledy na jazyk ve formě ucelené teorie) a představuje svoje pojetí integrace lingvistiky do (kognitivní) sémiotiky. Následující tři texty tematizují jazykovou změnu a vůbec „historicitu“ jazyka u Coseria. Jörn Albrecht (*Eugenio Coseriu and the primacy of history*, s. 165–179) se z různých stran zamýšlí nad Coseriovým pojetím historické ukotvenosti jazyka. Pierre Swiggers (*At the roots of linguistic change: the historicity of language*, s. 181–196) analyzuje pojetí jazykové změny v možná nejdůležitější Coseriově práci *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico* z roku 1958. Na rozdíl od mnoha jiných coseriovských příspěvků, které zdůrazňují polemiku se Saussurovou dichotomií synchronie a diachronie v této rané Coseriově práci, Swiggers konkrétně ukazuje, jak zde Coseriu pojímal příčiny jazykové změny (a různé úrovně jejího vysvětlování, tj. úroveň univerzální, obecnou a historickou), gramatikalizaci či proces změny (inovace a adopce, včetně otázky intencionality), a jak je proto aktuální i pro dnešní historickou lingvistiku a (historickou) sociolingvistiku. Ioan Miličă (*Coseriu's journey to the realm of linguistic change*, s. 197–210) uvažuje o Coseriově pojetí vývoje jazyka v kontextu rozvoje jazykovědy od počátku 19. století (von Humboldt, Schleicher, Steinthal) až k de Saussurovi. Další dva texty jsou pragmalingvistické. Angela Schrott (*Eugenio Coseriu and pragmatics*, s. 211–226) instruktivně (na příkladech z tradice historické a srovnávací pragmatiky) a koherentně představuje svoje rozvíjení Coseriova tříúrovňového pojetí jazykové kompetence (univerzální, historická, individuální) v pragmatice, vyjevujíc tak otevřenost Coseriova modelu inovacím a novým aplikacím. Podobně je ve svém příspěvku zaměřený i Johannes Kabatek (*Eugenio Coseriu on immediacy, distance and discourse traditions*, s. 227–244), který shrnuje Kochovo a Oesterreicherovo pojetí pracujících v návaznosti na výše zmíněné Coseriovo tripartitní rozdělení jazyka s pojmy blízkost (immediacy), vzdálenost (distance) a diskurzivní tradice, dále uvádí i Coseriovu odtažitější reakci na toto pojetí a sám představuje pokus o novou syntézu. Upozornujeme zde na chybu ve schématu jazykových úrovní na str. 238: v rámečku dole vlevo má místo „universal“ správně být „individual“. Tři následující příspěvky spadají do zkoumání jazykového významu, a to postupně na úrovni slova, věty a slovtvorby. Andreas Widoff (*System, norm and meaning*, s. 243–260)

se na příkladu zkoumání jednoduchých předložek s významem 's' zamýšlí nad Coseriovou dichotomií systém : norma v kontextu monosémických a polysémických přístupů k jazykovému významu. Dagobert Höllein (*Coseriu, significative semantics and a new system of semantic roles*, s. 261–278) za pomoci rané Coseriovy recepce odhaluje, že potíže fillmorovské teorie sémantických rolí jsou způsobeny směřováním jazykově specifického významu (saussurovské označované) a mimojazykové reference (designace), a představuje řešení nověji budované v rámci tzv. signifikativní sémantiky právě na základě pouze jazykově specifických rolí. Wolf Dietrich (*Coseriu's approach to word-formation*, s. 279–293) představuje Coseriovu teorii tvoření slov, rozlišující na sémantickém základě tři postupy: modifikaci, „rozvinutí“ (development) a (lexikální anebo generickou) kompozici. Brenda Laca (*The categories of the Romance verb*, s. 295–309) připomíná Coseriuův popis temporálně-aspektuálních charakteristik slovesa v románských jazycích z roku 1976 a objevuje kompatibilitu tohoto „starého“ Coseriova pojetí s novějšími výzkumy. Podobně postupuje Elena Faur (*The crux of metaphor: between Cognitive and Integral Linguistics*, s. 311–326), když naznačuje možnou spolupráci integralistického přístupu ke zkoumání metafory, vycházejícího z Coseria, s jinými tradicemi výzkumu metafory, zejména těmi, jež jsou orientovány kognitivně. Konečně Thomas Belligh (*Language as activity, linguistic knowledge and cognitive psychology: a Coserian perspective*, s. 325–344) nabízí mainstreamové kognitivní lingvistiky inspiraci v coseriovském pojetí jazyka jako vědomé lidské aktivity.

Těžko bychom hledali lingvistu, o jehož odkaz se dnes pečuje tak intenzivně i extenzivně jako o ten Coseriuův. Sborník z loňského roku se od jiných coseriovských publikací liší v tom, že chce cíleně oslovit potenciální zájemce o Coseriovo dílo z anglofonního světa, neboť tam je recipováno málo. Všechny texty jsou proto napsané anglicky, aby si je mohli přečíst i ti, kteří jsou vyjma angličtiny analfabety. Připomeňme, že Coseriu psal německy, španělsky, italsky, francouzsky, rumunsky, portugalsky, katalánsky, takže zájemce pochopitelně má z čeho vybírat (kromě toho existuje ještě množství překladů do dalších jazyků: baskičtiny, ruštiny, chorvatštiny, japonštiny, korejštiny a v jednom případě dokonce i do češtiny¹). V souladu se zmíněným záměrem je součástí předmluvy editorů (na s. 37–39) také seznam Coseriových prací publikovaných v angličtině (je jich 18 z celkových 387 položek). A se stejným propagačním cílem má příští rok vyjít i monografická práce Johanneses Kabateka (*KABATEK 2023*). Jestli to vše přinese lingvistiky nějaký užitek, ukáže až čas. Předběžně je možno se obávat, že Coseriovo dílo bude anglofonním světem (i přes hojné citace z Coseria, přeložené ve sborníku do angličtiny, včetně citátů uvozujících jako motto každý příspěvek) recipováno už jen zprostředkovaně skrze texty jeho žáků a následovníků, a tedy s větší otevřeností

1 Srov. COSERIU 1974. Příspěvek byl do antologie vybrán velmi vhodně a zájemci o první vhléd do Coseriova světa jej vřele doporučujeme k četbě: ukazuje Coseria jednak jako nekompromisního kritika toho, co si kritiku zaslouží (zde naivní čtení Wilhelma von Humboldta Chomským, i s vtipným zakončením: „A tak Humboldt, o němž se nyní tak často v transformační literatuře hovoří, není historickým Wilhelmem von Humboldtem, nýbrž nejvýše nějakým hybridním Noamem von Humboldtem“, s. 32), jednak jako – hegelíánského – smiřovatele protichůdných přístupů (zde transformační gramatika a – nikoli versus – funkční gramatika).

k dezinterpretacím. Například se může lehkost stát, že Coseriovo dílo bude interpretováno jako antistrukturalistické, protože ve sborníku je v řadě příspěvků (nejvíce Agud, Borcilá, méně Sonesson) paušálně odsuzován strukturalismus (někdy ještě hozen do jednoho pytle s generativní gramatikou), a to právě v kontextu Coseriova díla, v němž jako by byly ukryty a náhle vyneseny na povrch palné zbraně, kterými lze nepřátele, kteří svedli jazykovědu na celé století na scesti, rychle porazit. Co je myšleno strukturalismem, se přitom často nedozvíme. Jestli takový přístup odpovídá samé podstatě Coseriova učení, spočívajícího mimo jiné na pečlivém promýšlení všeho dobrého, co se zachovalo od předchůdců, o tom silně pochybujeme. Ke slovu se spíš dostává sektářství, které může rozkvést v jakémkoli prostředí, pokud se začne uzavírat do sebe. Situaci zachraňují ti, kdo o strukturalismu opravdu něco vědí, zejména lingvisté dánští, částečně Jörn Albrecht. Stejně jako v naší nedávné zprávě (BOČEK 2018a, 76–77) i dnes nezbývá než vyjádřit politování, že ani v této publikaci se téměř neobjevuje otázka vztahu Coseria a pražské školy. Je to škoda, zvláště když editoři v předmluvě vyjadřují přesvědčení, že známé Jakobsonovo motto *linguista sum: linguistici nihil a me alienum puto* platí právě i o Coseriovi. Jakobson se tu pak ale mihne jen ve dvou kusých zmínkách o jeho pozdních, mimopražských textech. Dále se zde objeví (u Cigany, s. 119–120, a u Widoffa, s. 246–247) již jen Coseriova recepcí Trubeckého k otázce jazykové změny, respektive dichotomie langue a parole. Mezitím sice vyšel jinde alespoň text Klaase Willemse, ale i ten se zaměřuje pouze na Coseriovu recepci Trubeckého, byť ta je patrně pro Coseriovu teorii nejdůležitější (WILLEMS 2019). Myslíme, že příhodné by bylo zabývat se nejen přímou recepcí (a to oběma směry), ale vůbec podobnostmi a rozdíly mezi Coseriem a pražskou školou v pojmání nejrůznějších jazykovědných témat (například by bylo užitečné srovnání dokulilovské teorie tvoření slov se slovtvorbou Coseriovou či Coseriova výkladu románského slovesa s analýzami téhož u Bohumila Zavadila či Jana Šabršuly).

LITERATURA

- BOČEK, Vít. 2018a. Gerda Haßler – Thomas Stehl, eds. *Kompetenz – Funktion – Variation / Competencia – Función – Variación*. *Linguistica Coseriana V. Beiträge der Internationalen Tagung an der Universität Potsdam, 8.–10. Oktober 2015 / Contribuciones a la Conferencia Internacional de la Universidad de Potsdam, 8–10 de octubre 2015*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2017. *Linguistica Brunensia* 66 (2), 73–77.
- BOČEK, Vít. 2018b. Cristinel Munteanu: Tradition and Innovation in Language and Linguistics. A Coserian Perspective. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2017. *Linguistica Brunensia* 66 (2), 78–80.
- COSERIU, Eugenio. 1974. Sémantika, vnitřní jazyková forma a hloubková struktura. [Přeložil O. Procházka] In: MACHOVÁ, Svatava, ed. *Principy strukturní syntaxe. I. Antologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 31–38.
- KABATEK, Johannes. 2023. *Eugenio Coseriu. Beyond Structuralism*. Berlin – Boston: De Gruyter. [v tisku]

WILLEMS, Klaas. 2019. Eugenio Coserius Sprachzeichentheorie und der Prager Strukturalismus. In: HOSKOVEC, Tomáš, ed. *Expérience et avenir du structuralisme / Vergangenheit und Zukunft des Strukturalismus / Past and prospects of structuralism*. Kanina: OPS - Praha: PLK 2019, 469–503.

Vít Boček

Czech Language Institute

CAS, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vitbocek@gmail.com

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.